

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

קרח תשס"ט

פרשת שבוע

קטורת שיש בה הכל ולכל

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

עדת קרח נבחנה באמצעות הקטורת. וז"ל הכתוב:

"וּקְחוּ אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וּנְתַתֶּם עֲלֵיהֶם קִטְרֹת וְהִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי יְקֹנֵק אִישׁ מִחֶתְתּוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתַיִם מִחֶתְתּוֹ וְאֶתְהָרַן אִישׁ מִחֶתְתּוֹ: וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיְשִׂימוּ עֲלֵיהֶם קִטְרֹת וַיַּעֲמִדוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמִשָּׁה וְאֶתְהָרַן" (במדבר ט"ז יז-יח).

רש"י במקום מסביר מדוע נבחרה דווקא הקטורת ככלי למבחן זה. וז"ל:
"הא לכם תשמיש חביב מכל, היא הקטורת החביבה מכל הקרבנות וסם המות נתון בתוכו שבו נשרפו נדב ואביהוא, לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר ד' הוא הקדוש, כבר הוא בקדושתו. וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש, אלא אמר להם משה הריני אומר לכם שלא תתחייבו, מי שיבחר בו יצא חי, וכולכם אובדים".

חשיבות וחביבות הקטורת הקטורת נשתמרה לדורות גם במנהג ארץ ישראל, לומר את פרשית הקטורת כסיום לתפילת שחרית. הסכנה שיש בשימוש בקטורת נשתמרה במנהג הקהילות בחו"ל, שאינן אומרות פרשיה זו בסיום התפילה, מכיון שזה זמן בו ממחרים היהודים ויש סכנה שיאמרו את הפרשיה בדילוג על אחד הסממנים ויתקיים בהם ח"ו מאמר חז"ל: "ואם חיסר אחד מסמניה חייב מיתה" (יומא נג ע"א וערוך השלחן או"ח קלג, ד).

רבנו מאיר שמחה הכהן מדוינסק בעל ה"משך חכמה" (שם ט"ז יז) הצליח להסביר ולהאיר את הפרשיה באור חדש. לטענתו, הנשיאים שהשתתפו בעדת קורח, ראו דווקא בקטורת את ההוכחה לצדקת טענותיהם. לכן נבחרה הקטורת כדי להוכיח להם, לתומכים בהם באותה שעה ולעם ישראל לדורותיו, שהם טעו טעות יסודית וחמורה. הקטורת היא חובת הציבור והיא ורק היא מקטרת על מזבח הזהב הפנימי. אין קרבנות יחיד על מזבח הזהב ואין מציאות של קטרת כקרבן יחיד.

מקרה אחד ויוצא דופן בהוראת שעה, היו קרבנות הנשיאים בחנוכת המשכן, כל אחד מהנשיאים אכן הקריב "כף אחת עֶשְׂרֵה זָהָב מִלֶּאֱהָ קִטְרֹת" (שם ז' יד ואילך). קרבנם התקבל והם זכו למה שנדב ואביהו לא זכו (עיינו היטב בסוגיא מנחות נ' ע"א/ע"ב).

כך מסביר בעל ה"משך חכמה" את טענתם:

"רַב לָכֵם (משה ואהרן) כִּי כָל הָעֵדָה (הנשיאים) בָּלֶם קִדְשִׁים וּבְתוֹכָם יְקֹנֵק" (שנתקבל לרצון קרבניהם והמה חינכו המשכן) ומדוע תִּתְּנֶנּוּ עַל קֶהֱל יְקֹנֵק?

"לכן אמר שיעשו בוחרן על ידי קטורת שבה אתם מתפארים, ומזה בא טעותכם" (שם).

ננסה להסביר במה טעו הנשיאים ומה משמעות הקטורת הקטורת כחובת ציבור בלבד. בתוך סממני הקטורת שריחם נעים ומשובח מצויה גם החלבנה שריחה רע. אף על פי כן, חסרונה של החלבנה מבין סממני הקטורת, פוסל את הקטורת כולה. למדו מכאן חז"ל:

"א"ר חנא בר בזנא א"ר שמעון חסידא: כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני קטרת. אביי אמר, מהכא: "ואגודתו על ארץ יסדה" (עמוס ט') (כריתות דף ו ע"ב).

הנשיאים שזכו להביא את קרבנם בחנוכת המשכן עשו זאת כשליחי ציבור. הוראת השעה הייתה שאף על פי שהביאו משלהם, נחשב הדבר כקרבן ציבור. הנשיאים לעומת זאת, הבינו זאת כסימן למעלתם העצמית. וכנראה גם לא הבינו את חשיבות שיתופם של פושעי ישראל בתוך העדה. לטענתם עדיף מצב של "בָּלֶם קִדְשִׁים".

לקח לדורות: כל מינוי ציבורי שואב את כוחו וסמכותו מן הציבור. ה"ציבור" - מורכב מסך כל חלקיו - גם מה"חלבנה". כל ניסיון להיות שליח ציבור כאדם פרטי - גם אם הוא כליל המעלות - ישל. ודאי שגריעת ה"חלבנה" יהפוך את הציבור ליחידים עם כל המשמעות שיש לכך.

רק אם הציבור יכלול את כולם כאגודה אחת והמנהיגים יהיו שליחי ציבור של אגודה זו, יש סיכוי שנזכה לחנוכת המשכן ולכך שהתפילות והתעניות יתקבלו ברצון.

לע"נ רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

כב' - כח' סיון, בבא מציעא נ-נו

כיצד מחשבים אונאה במקח

הרב עופר לבנת

השבוע בדפי הדף היומי, הגמרא עוסקת באיסור אונאה. איסור אונאה הוא איסור על מוכרים וקונים למכור ולקנות חפץ במחיר ש"מאנה" את הקונה או את המוכר. הגמרא (סא עמוד א) רואה באונאה סוג של גזל. הסיבה לכך היא שבעסקת מכירה הקונה אמור לתת למוכר את שווי של החפץ. לכן, אם המוכר לוקח מחיר הגבוה משווי של החפץ הוא בעצם גוזל מהקונה את ההפרש מהשווי, כיוון שלא נתן תמורה לכל מה שהקונה שילם לו. לחלופין, אם הקונה אינו משלם את מלוא שווי של החפץ, הוא גוזל מהמוכר את החלק מערכו של החפץ שלא שילם עבורו.

מה הדין במקרה שאכן החפץ נמכר שלא בשווי? מסקנת הגמרא (נ עמוד ב) היא שאם ההפרש בין שווי של החפץ למחיר שבו הוא נמכר הוא פחות משתות (שישית) אז המקח קיים, כיוון שבני אדם מוחלים על הפרש קטן. אם ההפרש הוא שתות המקח קיים אך המאנה צריך להחזיר את ההפרש למתאנה. אם ההפרש הוא יותר משתות המקח בטל.

כיצד מחשבים כמה הוא שתות? הגמרא (מט עמוד ב) מביאה מחלוקת בעניין זה בין רב לשמואל. לדעת רב שתות הוא שישית משווי של החפץ (=שתות מקח). לכן, אם חפץ שווה ששים שקלים, אז הפרש של עשרה שקלים יחשב אונאה והמאנה יצטרך להחזיר עשרה שקלים למתאנה. אם הוא נמכר בשבעים שקלים המוכר יצטרך להשיב עשרה שקלים לקונה, ואם הוא נמכר בחמישים שקלים הקונה יצטרך להוסיף עשרה שקלים למוכר. אם הוא נמכר ביותר מחמישים שקלים או פחות משבעים שקלים המקח קיים כמות שהוא. אם הוא נמכר בפחות מחמישים שקלים או יותר משבעים שקלים המקח בטל.

שמואל מקבל את אופן החישוב של רב אך מוסיף שיש אופן חישוב נוסף. לדעתו ניתן לחשב את השתות גם כשישית מהמחיר בו החפץ נמכר (=שתות מעות). לכן חפץ שנמכר בשישים שקלים, אך שווי הוא באמת חמישים שקלים, גם זה מוגדר כאונאה של שתות והמוכר צריך להחזיר עשרה שקלים לקונה. וכן לחלופין, חפץ השווה שבעים שקלים שנמכר בשישים, מוגדר כאונאה של שתות והקונה צריך להוסיף עשרה שקלים למוכר. להלכה נפסק כדעת שמואל (חושן משפט רכז, ב).

הבעיה בשיטת שמואל היא במקרה שאין בדיוק שתות מקח או שתות מעות ונוצרת סתירה בין שני אופני החישוב. לדוגמא, אם חפץ השווה ששים שקלים נמכר בחמישים ואחד שקלים (הפרש של 9 שקלים), הרי שלפי חישוב של שתות מקח $(10 = 60/6)$ יש כאן הפרש של פחות משתות והמקח קיים. אולם, לפי חישוב של שתות מעות $(8.5 = 51/6)$ יש כאן הפרש של יותר משתות והמקח בטל.

ישנם שתי שיטות כיצד לפתור בעיה זו. לדעת המגיד משנה (מכירה יב, ג) כל הטווח שבין שתות מקח לשתות מעות נידון כשתות שבו הדין שהמקח קיים אך צריך להשיב את האונאה. לכן, בדוגמא שלנו, אף על פי שההפרש הוא לא בדיוק שתות לפי שני החישובים, כיוון שהוא נופל בטווח שבין שתי החישובים דינו כשתות והקונה יצטרך לשלם תשעה שקלים נוספים למוכר.

לדעת המרדכי (בבא מציעא סימן דש וכן מוכח ברמב"ם מכירה יב, ג) החישוב העיקרי הוא שתות מקח. לכן, רק במקום שיוצא בדיוק הפרש של שתות לפי חישוב של שתות מעות משתמשים בשיטת חישוב זו. אך בכל מקרה אחר החישוב נעשה לפי שיטת החישוב של שתות מקח. לכן, בדוגמא שלנו, כיוון שההפרש (9 שקלים) הוא פחות משתות מקח (10 שקלים) המקח קיים ואין הקונה צריך להוסיף כלום. הרמ"א (שם סעיף ד) פסק כדעת המרדכי.

סיכום: במקרה שחפץ נמכר לא בשווי או ההפרש הוא פחות משתות המקח קיים, הפרש של שתות המקח קיים אך צריך לשלם את ההפרש, ובהפרש של יותר משתות המקח בטל. ישנם שני אופנים לחישוב השתות, או כשישית משווי החפץ, או שישית מהמחיר בו הוא נמכר. במקרה שישנה סתירה בין שתי החישובים לדעת המגיד משנה הדין כמו בהפרש שתות, ולדעת המרדכי, וכן פסק הרמ"א, מחשבים לפי שישית משווי החפץ.

שער לדין

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

שניים שלוו יחד הרב אוריאל אליהו

שני אנשים לוו מאדם אחד – האם כל אחד חייב בכל הסכום או שכל אחד חייב רק בחצי מהסכום? ומה הדין בשניים שנעשו ערבים כאחד על סכום שלווה חברים?
בירושלמי איתא "אמר ר' יוסי הדא אמרה שניים שלוו מאחד אף על גב דלא כתיבי אחראין וערבאין זה לזה" (הובא ברי"ף שבועות יז. בדפי הרי"ף).
נחלקו הראשונים בהבנת הירושלמי.
דעת ראבי"ה ומהר"ם שכל אחד מהלווים חייב חצי מהסכום ועל החצי השני הינו ערב.
לפי זה יכול המלווה לגשת לכל אחד לגבות חצי מכספו ואילו את החצי השני לא יוכל לגבות אלא לאחר שתבע את השני בבי"ד ולא היה לו לשלם או שסירב בדין.
כתב הראב"ד שהוא הדין בשני ערבים, כל אחד ערב ראשון על חצי וערב לערב על החצי השני.
אולם דעת הרא"ש (שבועות פה סימן ב') שכל אחד מהלווים חייב לבדו את כל הסכום וממי שירצה המלווה יגבה, ולאחר מכן יחזור הלווה ששילם ויתבע את החצי מחברו שלווה עמו.
וכן הדין בשני ערבים כל אחד ערב לבדו על הכל.
הרמב"ם (הלכות מלוה ולוה כה ט) כתב בשניים שנעשו ערבים כאחד שרצה מזה גובה רצה מזה גובה, דהיינו שכל אחד ערב על הכל.
נחלקו הראשונים בדעתו של הרמב"ם מה הוא סובר בשניים שלוו כאחד – הרא"ש כתב שהרמב"ם סובר כמותו שגם בהלוואה הדין שכל אחד חייב הכל, ואילו המהרי"ק ובי"י סוברים בדעת הרמב"ם שבלווים מודה לראבי"ה – וא"כ כ"א חייב חצי וערב על חצי.
טעם החילוק שיש בין ערבות להלוואה הינו שבערבות יש לוה אחד ושעבודם נובע ממעשה הלווה שהוא מעשה אחד ואין שיעבוד לחצאין מה שאין כן, בשלקחו הלוואה רואים כאילו כ"א נטל רק חצי מהסכום.
בשו"ע (סי' עז ס"א) פסק המחבר בשניים שלוו שכ"א חייב רק חצי וערב על החצי השני.
לגבי שניים שערבו לאחד פסק (שם סי' ובסי' קלב ס"ג) בסתם שרצה מזה גובה הכל רצה מזה גובה הכל, וזהו כשיטתו בהבנת הרמב"ם, וביש חולקים הביא שכ"א ערב ראשון רק על חצי.
אמנם בבאר הגולה ושאר אחרונים כתבו ששיטת החולקים היא שיטת הראב"ד שהוא סובר שלומדים מן המנהג ואפילו מן הנהוג אצל הגויים, ולפי זה אם המנהג שכל אחד ערב על הכל יודה לרמב"ם ויגבה ממי שירצה.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים.

בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: רשת בתי הדין "ארץ חמדה – גזית"

טלפון: 077-2158215 פקס: 02-5379626

BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

המילה של צפורה

בתורה מסופר שכאשר משה ומשפחתו שבו למצרים - מלאך ד' פגש אותם "בַּדֶּרֶךְ בְּמִלּוֹן" ורצה להמית את משה (או את בנו); והמלאך הרפה ממנו רק לאחר שצפורה מלה את בנה (שמות ד, כא-כו):

"וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה בְּלִבְךָ לָשׁוּב מִצְרָיִם רְאֵה כָּל הַמִּצְרִיִּים אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בְיָדְךָ וְעַשִּׂיתָם לִפְנֵי פְרַעֲה וְאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לְבֹו וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעָם: וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲה כֹה אָמַר ד' בְּנִי בְכָרִי יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר אֶלְיָךְ שְׁלַח אֶת בְּנִי וְעַבְדֵּנִי וְנִתְמַאֵן לְשַׁלְּחֹו הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת בְּנֶךָ בְּכָרְךָ: וַיְהִי בַּדֶּרֶךְ בְּמִלּוֹן וַיִּפְגְּשֻׁהוּ ד' וַיִּבְקֶשׂ הִמִּיתֹו: וַתִּקַּח צִפּוֹרָה צֶרֶב וַתִּכְרֹת אֶת עַרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חָתַן דְּמַיִם אָתָּה לִי: וַיִּרְךָ מִמֶּנּוּ אִזּוֹ אֲמָרָה חָתָן דְּמַיִם לְמוֹלַת: "

וזו לשון תרגום יונתן שם בתרגום חופשי ובתוספת ביאור:

"ויהי בדרך במלון ויפגוש בו מלאך ד' ויבקש להרגו בגלל גרשום בנו שלא היה מהול; בגלל יתרו חמיו שלא הניח למשה למולו, אך אליעזר היה מהול - בתנאי שהתנו ביניהם: ותיקח ציפורה צור ותכרות את עורלת גרשום בנה ותקרב את כריתת המילה לרגליו של מלאך החבלה; ותאמר חתני רצה למול וחמיו עיכב עליו, ועתה דם כריתתה הזה יכפר על החתן שלי: "התרגום מסביר שכאשר יתרו חיתן את צפורה עם משה, הוא התנה עם משה שהוא לא ימול את הבן הראשון, ושהוא יהיה רשאי למול את בנו השני. ולשיטתו, צפורה מלה במלון את גרשום הבן הבכור!!

אבן עזרא יוצא נחרצות נגד דעה כזו וכותב "חלילה להאמין" שמשה רבנו אבי-הנביאים הסכים לתנאי כזה. ולכן הוא מסביר שמדובר באליעזר - הבן השני של משה. שיטה זו יסודה בסוגיה במסכת נדרים (דף לב, א); שמסבירה שאליעזר נולד זה עתה, משה התעכב במילתו כאשר הם הגיעו למלון - לכן הוא נענש.

אולם גם ההסבר החילופי קשה. משה היה סבור שהוא אינו מתאים לגאול את ישראל. למרות זאת הוא הזדרז לקיים את מצוות הבורא ולשוב למצרים. אין זה מסתבר שהוא התעכב סתם כך מלמול את בנו. אם משה שגג בשיקול מסוים - והוא טרח להכין את המלון כדי שיהיה ראוי לקליטת התינוק באופן הטוב ביותר - מדוע היה צורך לאיים עליו בעונש מוות?!

שיטת תרגום יונתן, שיתרו ערך עם משה הסכם שלא למול את בנו הראשון - מסתייעת גם מרצף הכתוב. הכתוב נראה כרוצה לרמוז - שמשה נענש בעונש של מידה כנגד מידה. משה נשלח להוציא את ישראל מתחת יד פרעה. לפרעה היו שיקולים כלכליים שהיו עלולים למנוע ממנו לקיים את ציווי הבורא. משה התבקש להזהיר אותו - שאם הוא ימנע מקיום ציווי הבורא ביחס ליבן הבכור (שחרור ישראל) - יגיע אליו עונש שקשור למיתתו. אך משה צריך היה להיות - "נאה דורש ונאה מקיים!!" מכיוון שמשה עצמו לא התגבר על האילוצים שלו (ההסכם עם חמיו) - ומשה נמנע מקיום ציווי הבורא ביחס ליבן הבכור שלו (מילה) - לפיכך מגיע גם למשה עונש שקשור למיתתו.

האזהרה - "הִנֵּה אֲנֹכִי הֹרֵג אֶת בְּנֶךָ בְּכָרְךָ" הופנתה אמנם אל פרעה. אך בתוך האזהרה הזו מהדהדת "בת-קול" שפונה אל משה רבנו באזהרה דומה; והכתוב הסמוך נראה כרוצה לאשש את ה"בת-קול" הזו ומספר - "וַיְהִי בַּדֶּרֶךְ בְּמִלּוֹן וַיִּפְגְּשֻׁהוּ ד' וַיִּבְקֶשׂ הִמִּיתֹו".

אולם מאידך, קושיית האבן עזרא היא נוקבת. איך אפשר להאמין שמשה הסכים שלא לקיים בבנו הראשון את הברית שנכרתה עם זרע אברהם (בראשית יז, יד) - "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יְמוּל אֶת בְּשָׁר עַרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּי אֶת בְּרִיתִי הַפָּרִי?!"

המילה שיהושע מל את ישראל

"בַּדֶּרֶךְ", "מִלּוֹן" ו"מִיֵּלָה" באמצעות "צור" - מוזכרים גם בספר יהושע (ד-ה):

"... וַיֹּאמֶר ד' אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר... שְׂאוּ לְכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצֵּב רִגְלֵי הַכְּהֵנִים הַכִּיּוֹן שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַבְנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בְּמִלּוֹן אֲשֶׁר תִּלְיֵנוּ בּוֹ הַלַּיְלָה: ... וַיִּחַנוּ בְּגִלְגָּל בְּקֶצֶה מִזְרַח יְרִיחוֹ... בָּעֵת הַהִיא אָמַר ד' אֶל יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לְךָ חֲרָבוֹת צָרִים וְשׁוּב מִל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִית... וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר מֵל יְהוֹשֻׁעַ... כִּי מַלִּים הָיוּ כָּל הָעָם הַיִּצְאָיִם וְכָל הָעָם הַיִּלָּדִים בְּמִדְבַר בְּדֶרֶךְ בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא מָלוּ... וְאֵת בְּנֵיהֶם הַקִּיָּם תַּחַתְּם אוֹתָם מֵל יְהוֹשֻׁעַ כִּי עָרְלִים הָיוּ כִּי לֹא מָלוּ אוֹתָם בְּדֶרֶךְ..."

במסכת יבמות (דף עב) נאמר שבני ישראל לא מלו עצמם ב"דרך" מפני חולשת המסע, או מפני שלא נשבה להם רוח צפונית שמרפאת את הנימולים. אולם הדברים אינם מובנים; רש"י והרד"ק כותבים על סמך המדרש - ששבט לוי מלו את בניהם במדבר¹; ואם כך תמוה, כשם ששבט לוי מלו עצמם ולא חששו לחולשת הדרך או לצורך ב"רוח צפונית"; - גם שאר השבטים היו צריכים ללמוד מהם למול ולא לחשוש. קושיית האבן עזרא כיצד יתכן שמשה הסכים שלא למול את אחד מבניו, קשה כאן ביותר שאת!! כיצד יתכן שמשה רבנו הסכים שרק אחד מן השבטים יהיה נימול - ושאר השבטים לא יהיו נימולים?! מדוע משה לא דרש משאר השבטים - ללמוד משבט לוי?!

משה רבך מלך ל'שבעה' ואת מוהלך ל'שמונה'

בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים, כח) מבואר שלמילת ישראל בגלגל יש משמעות פנימית. וזו לשונה: " וַתֵּן חֶלֶק לְשִׁבְעָה (קהלת יא, ב) - זה דור שמל משה ל-שִׁבְעָה, וְיָגֵם לְשִׁמּוֹנָה (שם) - זה דור שמל יהושע ל-שִׁמּוֹנָה. אמר לו הקב"ה, משה רבך מלך ל-שִׁבְעָה ואת מוהלך ל-שִׁמּוֹנָה; שנאמר בְּעֵת הַהִיא אָמַר ד' אֵל יְהוֹשֻׁעַ וְגו' וְשׁוּב מִלְּאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִית' (יהושע ה, ב). לברית 'שְׁנִית' את מוהלך, לברית 'שְׁלִישִׁית' אין את מוהלך." בתורה נאמר (ויקרא יב, ג): "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוּל בָּשָׂר עֶרְלָתוֹ". ופשוט וברור - שמשה רבנו לא הפר את הציווי הזה, ולא מל את בני ישראל ברית מילה רגילה ביום השביעי. הפסיקתא מגלה שה"מילה" שמוזכרת אצל יהושע, אינה "ברית מילה" רגילה. ה"מילה" הזו היא ביטוי מושאל לפעולה שנועדה להכשרת אדם לקבלת מעלה מסוימת.

הפסיקתא מזהה בין המספרים 'שנים' ו'שמונה', ובין המספרים 'שלוש' ו'שבע'. והקבוצות הללו מופיעות בפסיקתא כסמלים ניגודיים. יהושע מתבקש למול את בני ישראל ל'שמונה' - והוא מל אותם 'שנית'; מפני ש'שמונה' ו'שנים' הם בעלי אותה מהות. במאמר ["המילה של יהושע"](#) התבאר שהמספרים "שנים" ו"שמונה" מסמלים בתנ"ך את החיבור לתורה ולרוחניות, ואילו המספרים "שלוש" ו"שבע" מסמלים את החיבור לגשמיות ולעולם הטבע. לשיטת הפסיקתא, בני ישראל מלו במדבר "מילה רגילה"; ומה שמסופר בספר יהושע אינו כפשוטו, אלא מדובר שם ב"מילה" של "ערלת הלב". התורה מצווה על ישראל (דברים י, טז): "וּמִלְתֶּם אֶת עֶרְלַת לְבַבְכֶם...";² וה"מילה" של ערלת הלב, היא מילה שאי אפשר לבצע אותה באמצעות חרב רגילה - אלא להיפך!!

חרב ה"צור" של הלויים

ד' ציווה את יהושע למול באמצעות "חֶרְבוֹת צָרִים"³. במדרש (בראשית רבה לא, ח)⁴ מבואר שהכוונה לחרב שעשויה מאבן צור. אך מדוע למול אותם דווקא ב"צור"?

כאשר ישראל חטאו ביעגל, משה קרא לבני לוי וציווה אותם לענוש את החוטאים (שמות לב, כז): "שִׁימוּ אִישׁ חֶרְבוֹ עַל יָרְכוֹ עִבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשְׁעַר לְשַׁעַר בְּמַחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו...". ברם, בילקוט שמעוני (תורה, תשלב) נאמר - "... מימיהם לא חטאו חטא גמור ולא לקו מכה גמורה...". הילקוט שמעוני מגלה, שעם ישראל לא חטא מימיו בחטא החמור של 'עבודה זרה' - וממילא הם לא נענשו גם ב'מכה גמורה'; והם לא 'נהרגו' ממש בידי הלויים. השבטים הרגילים מאסו באפשרות להיות "מְמַלְכֵת כְּהֻנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ" - שעמלים רק בתורה. הם העדיפו לעסוק בהשתדלות בעולם הטבע ולאחוזו בחרב גשמית במלחמותיהם; ומדרשי חז"ל מסבירים שהתורה מתארת את הבחירה בביטחון בחרב גשמית - כ"חטא העגל". מדרשי חז"ל מרמזים שה"הריגה" היא סמלית ומשה ציווה על הלויים להתייחס לאחיהם (השבטים האחרים) שהיו אהובים עליהם - כמו לאנשים "הרוגים". (וכפי שהתבאר באריכות במאמר ["מלחמת בית הילול ובית שמאי"](#)).

לשיטת המדרשים הללו, הדרישה מהלויים לשים "אִישׁ חֶרְבוֹ עַל יָרְכוֹ" - היא דרישה סמלית!! החרב שהלויים נדרשו לחגור היא "חרב רוחנית"⁵; והיא מתוארת בתנ"ך כ"חרב" מ"צור". ה"צור" מסמל דבר חזק שאינו כלה, והוא מסמל בתנ"ך את בורא העולם ואת הבטחון בו; וכך הוא מופיע גם בשירת האזינו (דברים לב, לו) - "וַיֹּאמֶר אֵי אֵי-לֵהִימוּ צוֹר חֶסְיוֹ בּוֹ"⁶. יהושע נדרש להסיר מישראל את "ערלת הלב", ולחנך את השבטים הלוחמים להאמין - שהביטחון ב"צור" - הוא ה"חרב" שלהם. וספר יהושע מתאר זאת כ"מילה" באמצעות "חֶרְבוֹת צָרִים".

ה"מילה" של יהושע וה"מילה" של צפורה

יהושע משתמש במלים - "דרך" "מלון" ו"צור" - שמופיעות בפרשיית ה"מילה" שצפורה מלה את בנה; והוא מרמז שמה שארע אצלו ב"מלון" - ארע כבר אצל משה ב"מלון"!! משה "הסכים" שב"דרך" לגאולה - ישראל יכשירו את עצמם לעסוק ולבטוח בענייני העולם הזה; ויהושע מתאר זאת כהסכמה שישראל יהיו "לא נימולים". יהושע מספר שהקב"ה הודיע לו שאין להשלים עם ההסכמה הזו; ולכן כשהם הגיעו ל"מלון" הקב"ה ציווה אותו למול את ישראל באמצעות "צור"; כלומר להכשיר אותם לעסוק בתורה ולבטוח בקב"ה. יהושע מרמז לנו - מה שארע ב"מלון" של משה. הקב"ה לא השלים עם ה"הסכמה" של משה ש"בנו" יעסוק רק בענייני העולם הזה - ולכן צפורה "מלה" אותו באמצעות "צור".

יהושע רמז לנו מה ארע ב"מלון" של משה. אולם הוא לא רמז לנו מדוע משה הסכים מלכתחילה - שבנו יעסוק רק בענייני העולם הזה. תרגום יונתן מצטרף למהלך שיהושע רמז לנו בספרו, והוא משלים עבורנו את הפרטים שחסרים לנו. התרגום מספר שמשה לא עשה זאת מרצונו, אלא שהוא נאלץ להסכים לתנאים שמשפחת אשתו הציבה בפניו. משה עצמו רצה שכל בניו ימשיכו את דרכו וגם הם ישקיעו את מירב זמנם בעיסוקים רוחניים גלויים. אולם משה נאלץ להתחשב בתנאים שמשפחת אשתו הציבה לו, ולהסכים שבנו הראשון יהיה דומה לשאר ילדי הארץ הנכריה; ידבר את שפתם, יתלבש כמותם, ויעסוק את מירב זמנו בענייני דרך-ארץ. תרגום יונתן משתמש כאן ב"סמל" שיהושע השתמש בו כבר בספרו, והתרגום מספר שמשה הסכים "שלא למול" את בנו הראשון.⁷

ההכרח לא ישוב ולא יגונה

העיון במשמעות הסמלית של פרשיית המילה של צפורה ופרשיית המילה של יהושע - מעורר שאלה חדשה. הקב"ה גילה למשה ולציפורה שהוא רוצה שכל בניהם יהיו "נימולים", כלומר שיעסקו בעניינים הרוחניים. ואם כך, מדוע משה הסכים אחר כך שרק שבט לוי יהיו "נימולים", ושאר בניו של הקב"ה יהיו "לא נימולים" ולא יעסקו ויבטחו בעניינים הרוחניים!?

ידוע מאמר החכם - שההכרח לא ישוב ולא יגונה. הקב"ה ברא את עולמו כאשר יש בו הכרח לבריות שונות ולתפקידים שונים, וכמאמר המורגל בפי החכמים ביבנה (ברכות דף יז, א):

"אני בריה וחברי בריה, אני (העוסק בתורה) מלאכתי בעיר והוא (עם הארץ) מלאכתי בשדה, אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתי, כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי, ושמה תאמר: אני מרבה והוא ממעיט - שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים."

כל אחד ואחד ממלא תפקיד שנצרך לעם ישראל; ובסופו של דבר הקב"ה מגלגל את האדם דרך הסיבות השונות ומוביל אותו לתפקיד שמיועד לו בחיים. אולם השאלה היא מה להציג בתור האידיאל של החיים.

משפחת יתרו ראתה את העיסוק בארציות כאידיאל עליון; ולפיכך היא דרשה ממשה שיסכים לחנך את אחד מבניו לעסוק לכתחילה בתחום הזה. אולם הקב"ה רואה את העיסוק בתחום הזה כעדיפות שניה; והוא אינו רוצה לשבח את "ההכרח". הקב"ה רוצה ששני הבנים ינסו להקדיש את עצמם לחיי אמונה ותורה; ואחר כך הקב"ה יגלגל את הסיבות השונות שיאלצו את אחד הבנים לעסוק בעניינים הארציים. ולפיכך, הקב"ה ציווה את משה להתגלות בפני בני ישראל - כאשר שני בניו מוצגים כ"נימולים".

כאשר ישראל היו במדבר, שבט לוי בחר לעסוק בעניינים הרוחניים; ואילו שאר השבטים בחרו לעסוק בעניינים הארציים - ולהיות מוגדרים כ"לא נימולים". משה רבנו לא רצה בכך, אולם הוא הכיר במצב הזה בדיעבד. כאשר משה נפטר וישראל עברו את הירדן, הם היו עלולים לטעות ולחשוב שמצב "בדיעבד" זה - הוא מצב של "לכתחילה". הקב"ה רצה למנוע את הטעות הזו. ולפיכך, הוא ציווה את יהושע - לשוב ו"למול" את בני ישראל; כלומר לחזור ולהכשיר את כל עם ישראל לעסוק ברוחניות. רגע הכניסה של משה ובניו למצרים, ורגע הכניסה של יהושע וישראל לארץ, מהווים רגעי "התגלות של אידיאל". האידיאל צריך להיות מוצג בצורה המושלמת; ולכן כל הבנים צריכים להיות "נימולים"; כלומר, מוכשרים לעסוק בעניינים הרוחניים ובטחים בבורא העולם. הקב"ה יגלגל לאחר מכן את הסיבות השונות שיאלצו חלק מהבנים לעסוק בעניינים הארציים. אולם דברים אלו הם בגדר "כבשונו של עולם" - והם אינם צריכים להיות מוצגים באידיאל.

¹ רש"י דברים פרק לג פסוק ט ד"ה ובריתך ינצרו; רד"ק יהושע שם; מדרש תנחומא פרשת בהעלותך סימן יג; ומדרשים נוספים.
² התנ"ך קורא לכך "מילה" פעמים רבות נוספות. "וּמָל ד' אֶ-לְהִינָךְ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זְרַעֲךָ" (דברים ל, ו); "הַמְלִי לִד' וְהִסְרוּ עֲרְלוֹת לְבָבְכֶם" (ירמיהו ד, ד); "כָּל הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עֲרֵלֵי לֵב" (ירמיהו ט, כה); בְּנֵי נֶכֶר עֲרֵלֵי לֵב וְעֲרֵלֵי בֶשֶׂר... בֶּן נֶכֶר עֲרֵל לֵב וְעֲרֵל בֶּשֶׂר (יחזקאל מד)

³ המפרשים הסבירו ש"חֲרָבוֹת צָרִים" משמעותו "חרבות חדות". אולם ההסבר הזה קשה מפני שאין זה מובן - מדוע שיהושע יעלה בדעתו למול אותם באמצעות "חרבות כהות"!!

⁴ "... חֲרָבוֹת צָרִים - נתפרש - גלבין דטינרי". (בראשית רבה לא, ח)

⁵ חרב כזו מתוארת גם בתהלים (קמט, ה-ט): "וַיַּעֲלֶזּוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד... רֹמְמוֹת אֵל בְּגִרְוֹנָם וְחָרָב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם... לְאַסֹּר מַלְכֵיהֶם בְּזָקִים וּנְכַבְּדֵיהֶם בְּכַבְּלֵי בְרָזָל... הַדָּר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּ יְהוָה". המשורר מתאר כיצד "רֹמְמוֹת אֵל" שנמצאת בפי החסידים היא ה'חֲרָב פִּיפִיּוֹת' שלהם; והיא מכניעה את מלכי הגויים אויבי ישראל.

⁶ הוא מופיע במשמעות הזו פעמים נוספות בשירת האזינו (דברים לב): "הַצּוֹר תָּמִים פָּעְלוּ..."; "וַיִּנְבֵּל צוֹר יִשְׁעָתוֹ"; "צוֹר יִלְדֵךְ תִּשִּׂי...".

⁷ זהו סיפור פלאי נוסף שהתרגום מספר לנו כדי לרמז על המחלוקת שבין משה לבין משפחת אשתו. המחלוקת הזו רמוזה בתורה בתיאור המפגש שבין משה לבין בנות יתרו. תרגום יונתן מספר שם אגדה פלאית, שרעואל אביו של יתרו השליך את משה לבור במשך עשר שנים - וצפורה היתה זנה אותו בסתר. במאמר "[הבור שמשם הושלך לתוכו](#)" התבאר שהתורה מרמזת שרעואל הטיל על משה להתחבר לעולם הגשמי ולהיות "רועה צאן", ושמשם לא היה מרוצה מכך. התרגום מפענח עבורנו את רמזי התורה - והוא מספר שם - שמשם חש כאילו השליכו אותו לבור.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Paris, France

פריז, צרפת
תמוז, ה'תשנ"ה

שינוי ממנהגי אבות כדי לנהוג כמנהג המקום

שאלה

האם אדם שאבותיו נהגו ע"פ מנהגי הספרדים ופסקי המחבר וחבר עכשיו בקהילה אשכנזית רשאי לשנות ממנהג אבותיו כדי לא להיות יוצא דופן בקהילה. הקהילה מתרכזת סביב בית-הכנסת שלה וכל חברי הקהילה בעצם גם רשומים כחברים בבית-הכנסת, וזו גם המסגרת החברתית שלהם. האם לא חל במקרה כזה הדין של מנהג המקום כנגד מנהגי האבות?

תשובה

בימינו, שברוב המקומות אף באותה העיר קבוצות שונות בעלות מנהגים שונים, לא חל דין "מנהג המקום" על חברי בית-כנסת מסוים. על כן לא יעזוב אדם מנהג אבותיו כדי לנהוג כמנהג רוב מתפללי בית-הכנסת שלו, גם כאשר זה מרכז חייו הקהילתיים. הכלל הקובע הוא "שמע בני מוסר אביך ואל-תטוש תורת אמך" (משלי א, ח). ספרדים ואשכנזים ינהגו כל אחד כמנהג אבותיו גם כאשר הם מתפללים בבית-כנסת שבו נהוגים מנהגי העדה האחרת², יש להשתדל שהשינויים לא יתבלטו לעיני הציבור³.

¹ חולין (צג ע"ב), תוספות שם ד"ה משום אל תיטוש.

² שו"ת "אגרות משה" (או"ח ח"ד ת' לג).

³ שם (ת' לד), מצד איסור לא תתגודדו והאיסור לשנות מפני המחלוקת.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת!
מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

